

RECENZE A REFERÁTY

Friedrich Behn, Zur Problematik der Felsbilder, Akademie Verlag Berlin 1962, vyšlo v Abhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philologisch-historische Klasse, Band 54 Heft 1, 89 stran, 175 vyobrazení na 64 tabulkách.

S uměleckými díly se setkáváme od samého počátku lidstva a jeho kultury. Proto nás jistě zaujme práce F. Behna, zabývající se osobitou skupinou uměleckých děl — nástěnnými malbami. Tato práce si všímá uměleckých děl z poněkud jiné strany, než jsme zvyklí z jiných prací. O tom hovoří autor přímo v úvodní části své práce, kde nás seznamuje také s tím, že nemíjí posuzovat pravěká umělecká díla z hlediska umělekohistorického.

Práce je rozdělena na 18 kapitol, ke kterým jsou přičleněny fotografické tabulky, které v podstatě vyčerpávají hlavní podstatné rysy té které skupiny skalních maleb, popisované v práci.

První část knihy tvoří úvod, který nás seznamuje s důvody, proč byla celá práce vydána. Z úvodu musíme si povšimnout těchto slov: „Choeme-li proniknout k podstatě skalních maleb, musíme je posuzovat jako kulturní památky a nikoliv jen jako umělecká díla.“ To je jasně dosvědčeno již také přímo umístěním těchto děl, která ale nepostrádají velmi vysokou uměleckou cenu.

Behn probírá skalní malby v celém světě — nalezneme je v jižní Francii, ve Španělsku, v Anglii, Skandinávii, u jezera Oněga, u Bílého moře, v jižní Itálii, v ligurských Alpách, v severní Africe, v saharském Atlasu, v oáze Fezzan, v lybijské poušti, horním Egyptě, východní Africe a v oblastech buše, v přední Indii, v západní Sibiři, v Mongolsku, ale i v novém světě, v obou Amerikách jakož i Austrálii. Jak Behn konstatuje, je stav výzkumů a jejich vědeckého zpracování naprosto rozdílný. Některé oblasti byly zpracovány velmi pečlivě, o jiných jsou jen zprávy příručkovitého charakteru, jiné jistě nejsou ještě pro nás objeveny. Behn nás upozorňuje na to, že Frobeniův ústav university ve Frankfurtu nad Mohanem připravuje velkolepý systematický soubor všech skalních maleb doposud známých. Jistě to bude velmi záslužné dílo hodné pozornosti jak historiků umění, tak samozřejmě i prehistoriků.

Vraťme se ale k vlastním malbám. Behn nás seznamuje s tím, jakou technikou jsou skalní malby prováděny. Dnes se nám jeví většinou jako monochromní rytiny. Zdá se však, že alespoň některé z nich byly provedeny v barvách, jak tomu nasvědčují i některé chemické analýsy. Jiné byly tvořeny bez pomoci rytých čar jen kresbou. Samozřejmě zde musíme počítat s velkou ztrátovostí, jak nás stejně Behn upozorňuje.

Po uvedení do celkové situace a problémů probírá Behn jednotlivé kulturně-topografické okruhy skalních maleb. Nejprve si všímá paleolitického umění v západní Evropě. K této kapitole se vrátíme podrobněji o něco později. Pak v jednotlivých kapitolách probírá Behn umění z východního Španělska, schematické malby španělské, malby severní Evropy, kterým věnuje velkou pozornost, poté malby Kariélie, britských ostrovů, Rakouska, Itálie, malé Afriky, centrální Sahary, lybijské pouště, horního Egypta, východní Afriky, jižní Afriky, Asie, Ameriky a konečně Austrálie a Oceánie. V každé skupině Behn podrobně probírá vše, co se skalními malbami souvisí — terén, klimatické podmínky v době vzniku maleb, obsah, který v mnoha případech je základním kamenem pro určení vzniku a relativního časového zařazení. Samozřejmě si podrobně všímá techniky provedení maleb. Tyto problémy nebudeme zde podrobně rozebírat, protože je nasnadě, že jejich rozbor přísluší především uměleckým historikům.

Nám nejbližší je Behnova kapitola první o jeskynních malbách starší doby kamenné a proto si jí všimneme podrobněji.

Jak Behn předeslá, objevují se první umělecké výtvořky člověka v období paleolitickém a to v jeho mladším úseku. Znalost tvoření skalních maleb vzniká s počátkem mladšího paleolitu na území dosti prostorově ohraničeném. Nalézány jsou pouze z obou stran Pyrenejí, na straně francouzské jdou až po Limoges a Rhônu a na straně španělské po provincii Santander. Celé toto území je označováno jako „franko-kantaberská“ kulturní provincie, což je název všeobecně používaný. Místem maleb v tomto kulturním okruhu jsou bez výjimky přirozené jeskyně, kterých je známo doposud asi 200. Bylo by na místě vyjmenovat alespoň nejznámější z nich: Altamira, Font de Gaume, Niaux, Tuc d'Audoubert, Trois Frères, Montespan, Lascaux a Rouffignac.

Při zhotovování maleb jistě pracovalo velké množství nadaných umělců, kteří ale zůstali navždy anonymy. Ale takové otázky, jako je stylistické hodnocení, datování a pod. nechce

Behn rozebírat, jej zaujímá především otázka podnětu a významu maleb. Tyto malby neměly podle Behna nikdy sloužit estetickému požitku, ale magickým obřadům, nám prozatím nepříliš dobře známým. Tento názor je dnes již všeobecně uznáván — první jej proslvil v roce 1903 S. Reinach. Tomu nasvědčuje samo umístění maleb na místech skrytých, velmi často těžce dostupných a také samozřejmě obsah maleb. Ten nás především zaujme. Malby představují diluviální zvěř zanikající doby ledové. Hlavní zájem platí velkým zvířatům, jako snad nejvčetnějším zdrojům obživy, ale také jako největším protivníkům našich předků. Nejčastěji je zobrazen mamut, poté bison, divoký kůň. Velmi zřídka se vyskytuje zobrazení skalního medvěda. Behn to vysvětluje tím, že skalní medvěd zastával zřejmě v duševním světě našich předků postavení totemového zvířete. Menší zvěř se vyskytuje jen zřídka kdy. Chybí úplně zobrazení rostlin. Zobrazení člověka je velmi vzácné a oproti téměř absolutnímu naturalismu v zobrazení zvířat jsou lidské postavy podány ve stylisaci. Obraz ženy, oproti plastickému zobrazení, chybí. V paleolitických malbách chybí také větší komposice, s jakou se setkáváme v mladších obdobích, ze kterých jsou skalní malby známy.

Behn závěrem kapitoly upozorňuje na to, že franko-kantaberské umění nemá předchůdců a nemá také vlastních následníků. Tento zjev se nedá podle Behna vysvětlit jen změnou hospodářské situace, ale vysvětlení sám nepodává, takže tato otázka zůstává neustále otevřena.

Jak jsme již dříve poznamenali, dalším kapitolám nebudeme věnovat pozornost. Teď ještě několik poznámek k Behnově kapitole poslední, která shrnuje poznatky načerpané studiem všech skalních maleb v Evropě, Asii a Americe.

Behn znovu upozorňuje na to, že malby jsou úmyslně magického charakteru, vzdálené a ostře odělené od sídelních komplexů i pohřebišť. Zajímavý je názor, že skály jsou sídlem božských bytostí, že se k nim naši předci modlili a před nimi konali své magické tance a obřady. Snad nejdůležitějším poznatkem je ostré vystoupení proti tzv. „vliologiii“, kterou se snaží mnozí autoři při posuzování skalních maleb prosazovat (viz přímo strana 83!).

Behnova práce je vlastně víceméně umělecko-filosofického charakteru, která se velmi často ocitá na nejzazším ústraní prací čtených a studovaných prehistoriky. Jistě ale není na škodu takovou práci si pročíst a prostudovat si ji se zaujetím. Práce nám zopakovala mnohé problémy, které již známe a osvětlila některé problémy, kolem kterých se chodilo prozatím velkou oklikou. V tom jistě také tkví to, proč jsme si práce povšimli.

Jana Bechyňová

Gyula Török, Die Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert. Archaeologia Hungarica, s. n. 39, Budapest 1962. 169 str., 100 tab., 36 obr. v textu, 4 plány.

Bohatě vybavená publikace Gy. Töröka tištěná na kvalitním křídovém papíře, hodnotící výzkum rozsáhlého (926 hrobů) a úplně prokopeného pohřebiště (jakých je sice známo velké množství, ale vždy jen zlomkovitě prozkoumaných) v Halimbě—Cseresi z 10. a 11. st., zůstane trvalým přínosem pro maďarskou a zejména slovanskou archeologii.

Pohřebiště v Halimbě leží v Zadunají, severně od Blatenského jezera, v oblasti silně proluté slovanským živlem, kde v 9. st. existovalo slovanské knížectví Pribinovo a Koceľovo a kam na určitou dobu v průběhu 9. st. rozšířila svou moc i říše Velkomoravská. Není proto divu, že slovanská tradice tu byla i v hmotné kultuře velmi silná ještě v 10. a 11. st. jak o tom svědčí i inventář halimbského pohřebiště.

Autor přičítá halimbské pohřebiště smíšenému obecnému lidu maďarskému, slovanskému a avarskému. Pohřebiště je z větší části jednovrstevné; pouze v jihovýchodním úseku došlo k překrytí hrobů, což umožnilo odlišit nejstarší fázi pohřbívání charakterizovanou specifickými nálezy i pohřebními zvyklostmi. Další dvě fáze pohřbívání byly stanoveny na základě rozboru inventáře a zejména podle mincí.

V I. fázi pohřbívání má značné procento neobřadů paže ohnuté v loktech a přeložené přes břicho. Orientace hrobů se na rozdíl od II. a III. fáze mírně odchyľuje k JZ. V hrobech I. fáze není keramika a zřídka se v nich objeví zbytky rakví (častější je pohřbívání v látkovém obalu). Hroby jsou celkově chudě vybaveny. K absolutnímu datování přispívají nálezy provrtaných mincí Berengariových (895—926) a Huga Provenčeského (926—943). Typický pro I. fázi je šperk: filigránové i lité náušnice se čtyřmi bubínky, lité hrozníčkovité náušnice, lité lunicovité náušnice s hrozníčkovitým závěskem, o nichž autor právem soudí, že jsou moravského původu, dále nýtované páskové prsteny, zejména typické kusy s dvěma podélnými rýhami, které se nacházejí i v nejmladších hrobech v Břeclavi—Pohansku, Trnovci n/V. aj., velmi četné prosté bronzové kroužky, které jsou v ženských i mužských hrobech a sloužily u Maďarů k úpravě copů, náušnice s očky, lité nebo plechové bronzové knoflíky, bronzové rosetky, dále náušnice s esovitým